
Palafre - Lombard -Veneto

Autor:

Data de publicació: 20-06-2016

1260.- Uguçon da Laodho:...

destrier ni palafren cum soaf ambladura...

né norbia vestimenta, né rica flibadhura...

palasio ni tor, ni negun' armadhura...

Mai ben devria la çente aver molt grand paura...

de la morte crudhel, negra, pessima e scura,

Una pintura de l'edat mitjana amb cavalls palafrens

Un palafre era un tipus de cavall molt apreciat a l'edat mitjana.[1] Es tractava d'un cavall de pes lleuger, generalment de pas suau, adequat per muntar llargues distàncies; un tipus de cavall, de gran valor, utilitzat com a cavall de sella, a diferència del destrier o del cavall de guerra.[2][3] Els palafrens no pertanyien a una raça específica, en el sentit que avui s'entén el «concepte raça». Segons la Reial Acadèmia Espanyola es tractava d'un cavall mans en el qual solien muntar les dames (fet no concloent), i moltes vegades els reis i prínceps per fer les seves entrades solemnes a les ciutats.[4] També era un palafre el cavall en el què anava muntat el criat que acompanyava al seu amo mentre aquest muntava un cavall destrier.[2]

Contingut

Etimologia

El substantiu masculí palafre deriva del llatí tardà, *paraveredus*, compost de *per* a (que està "al costat de") i *veredus*, que significa «cavall viatger» o, més pròpiament, «cavall de reforç», la qual cosa també significaria «cavall de posta o de correu». Testificat en el Codi Teodosià, el terme *paraveredus* podria haver-se format al nord dels Balcans, regió on varen estar en contacte el llatí i el greg.[5]

Paraveredus hauria canviat a *palavredu* per dissimilació (r-r ? l-r) i emmudiment de la 2ª pre-tònica interna (veure ? vr); *aleshores*, *palavredu* hauria donat el mot llatí medieval *parafridus*, testificat el 897.[6]

Veredus és al seu torn un préstec del terme celta (gal) *uo-reido-*, amb el prefix *uo-*, que significa «sota» (forma evolucionada de *upo-*) i un segon terme del tema verbal *reid-*, que significa «viatjar». La paraula palafre procedeix del mateix ètim que l'alemany *Pferd*, un terme genèric que significa «cavall». En aquesta llengua, un palafre es diu *Zelter*, que significa literalment «carro» i deriva, com el nòrdic antic (cf. islandès *tölt*) del protogermànic.[6]

Cria

El terme "palafre", en general, es refereix a un cavall de prestigi molt car que s'utilitzava per a l'oci i cavalcades o festivals hípics durant l'Edat mitjana, el seu preu equivalia de vegades al del cavall destrier. Era popular entre els nobles, per a activitats com la Caça de munteria i cerimònies.

Edat mitjana

Imatge de caça amb cavall i falcons

Els nobles es dedicaven a la caça per plaer i sovint ho feien muntats en cavalls.[7] La falconeria era una de les modalitats més freqüents. Els palafrens o cavalls de sella eren els animals seleccionats per a la caça. Eren animals de menor qualitat que els cavalls de guerra i es caracteritzaven per la rapidesa i la longevitat. Tot i que menys habituals, també se celebraven curses de cavalls o cavalcades per plaer entre els nobles i en aquest cas solien triar-se els corsers. Aquestes competicions tenien la finalitat d'impressionar el públic amb la destresa del genet i la riquesa dels propietaris, per la qual cosa els animals anaven luxosament guarnits i portaven ben visibles els emblemes heràldics. Cap al segle XIV es va generalitzar l'ús del mos per frenar els cavalls i dirigir-los millor en aquestes exhibicions. En els passejos pel bosc i la caça les dones acompanyaven els seus pretendents o parents. Elles solien muntar de costat, per no fer malbé el vestit i perquè la postura amb les cames obertes es considerava poc decorosa. Per aquest motiu usaven selles especials i els seus desplaçaments eren més curts. Els escuders posaven graons o escambells per ajudar-les a pujar i baixar i combinaven la cavalcada amb el passeig en llitera o carro.

Els monjos tenien fama de ser bons criadors de cavalls, sobretot els de l'Orde de la Cartoixa, que a l'edat mitjana tardana conservaven per escrit el llinatge de molts cavalls per assegurar-ne la qualitat als compradors nobles. Aquests documents han permès traçar la genealogia i modificacions conscients introduïdes als cavalls per fer-los més forts i ràpids. Abans no es consignaven els encreuaments de forma sistemàtica però sí existien tradicions orals, especialment entre els àrabs. Dins dels seglars, cal destacar el conestable, l'encarregat de les cavalleries d'un noble,[8] que era qui tractava amb els criadors i organitzava els manescals, els serfs dels estables, els escuders i altres persones relacionades amb la cura dels cavalls. Igualment pactava amb altres conestables l'organització de torneigs i justes. A determinats llocs el nom va donar lloc a un rang militar, com a la Corona d'Aragó, on era el cap de l'exèrcit del rei.

Marxes

La característica més important d'un palafre és la seva capacitat per l'ambladura en lloc de trotar. L'ambladura és una marxa de dos temps on el cavall mou la extremitat anterior i l'extremitat posterior al mateix costat al mateix temps, més lent que el galop. El trot és una marxa relativament ràpida de dos temps que cobreix molt de terreny. Tot i així, el ritme no és còmode. L'ambladura és tan ràpida com el trot, poc cansant per a un cavall que la realitza de forma natural i molt més còmoda per al genet. Per tant, per al transport terrestre a l'edat mitjana, un cavall capaç de divagar a llargues distàncies era molt demandat.

A poc a poc, els ambladors van ser substituïts per trotadors i, per tant, són rars a Europa. La primera raó és que el viatge en carruatge s'ha tornat més comú i les races de cavalls de trot són generalment més grans i forts, més aptes per enganxar-se. Una altra raó és la moda dels cavalls pura sang i altres races, exigida per la cavalleria de l'exèrcit, que exigia cavalls capaços de galopar durant llargs períodes de temps.

Cavalls molt aptes per l'ambladura es crien principalment a les Amèriques, com el Missouri Fox Trotter, el Tennessee Walker, el cavall islandès i un subgrup de la raça American Saddlebred. El Paso Fino i el Paso peruà d'Amèrica Llatina són capaços de realitzar dos o tres ambladures diferents amb velocitat variable i són probablement els descendents moderns més propers del palafre.

Els únics ambladors europeus actuals, i probablement amb els orígens més antics, són els ponis de Creta i alta Elide (o Peneia), que mesuren de 1,35 a 1,45 de mitjana. Un fris datat el 2000 aC. a Creta i una quadriga a Olímpia descriuen cavalls molt semblants.

Documents

Cavalls medievals i renaixentistes

En la vida real medieval (documents, cançons de gesta i similars) hi havia cavalls de diferents menes classificats segons la seva funció:

destrers o cavalls de guerra

corsers, cavalls de guerra i de cacera, fogosos i actius

palafrens: cavalls tranquils (sovint ambladors) destinats a viatjar i a ser muntats per cavallers; ocasionalment podien cavalcar-los dames i escuders

rossins: cavalls ordinaris destinats a ser muntats

muls de sella

muls i cavalls de càrrega

haques i hacanees: cavalls més petits, dòcils i ambladors destinats a les dames

quartaus: semblants a les hacanees però no exclusius de les dames

En èpoques posteriors, en documents reals i obres literàries, els termes anteriors s'empraren de forma figurada i un xic arbitrària. El seu significat tradicional passà a un segon terme. Un destrer, un corser, un palafre sovint volen indicar un cavall de qualitat, sense especificar una funció precisa. El terme rossí esdevingué pejoratiu, passant d'un cavall de qualitat mitjana a un cavall de poca qualitat.

Una mostra de referències concretes, ordenades cronològicament, hauria de permetre una millor comprensió del tema, del significat del terme i de l'abast real del seu ús.

1130-1150. Cançó de Rotllan.[9][10]

1160.- Guillem de Berguedà:[11][12]

D'aqestz n'i a tals tres c'ablor moillers ai jon, et abeurat cen vetz mon caval a lor fon, e passatz a lor pon amdos mos palafres, q'am mais que Agremon.

c1200. Cantar de mio Cid.[13][14]

1200? Cant de gesta "Les enfances Vivien".[15]

1249. Lleuda de Cotlliure.

Aquesta lleuda (una normativa escrita de les taxes a pagar per cada mercaderia que es descarregava al port) indicava les quantitats corresponents als animals de peu rodó: "...; un cavall paga 20 sous; un palafre paga 7 sous; rossí paga 5 sous; mul o mula paga 2 sous...."[16]

1256. Albert el Gran, en la seva obra *De animalibus*, va escriure sobre 4 tipus de cavalls: [17][18]

dextrarius
pallefridus
currilis
roncinus

1259. El testament de Bernat de Berga, bisbe d'Elna, parla d'un palafrè de pelatge "baig".[19]

1260.- Uguçon da Laodho:[20][21]

destrier ni palafren cum soaf ambladura, né norbia vestimenta, né rica flibadhura, palasio ni tor, ni negun' armadhura. Mai ben devria la çente aver molt grand paura de la morte crudhel, negra, pessima e scura,

1283-1284. En el document "Comptes de Navarre" (en francès i corresponent a la guerra de Navarra) hi ha nombrosos "palefroy" en inventaris de cavalls.[22]

1344. "... in stabulo Prioris j pallefridus, j summarius..." (... a l'estable del prior un palafrè i un cavall de bast...) [23]

1383, març, 30. Saragossa. Salconduit a Luchino Scarampi, que va a Avinyó amb deu cavalls palafrens, corsers o rossins, or, argent, joies, maletes, servidors, etc.

1533. "... caualgando en aquel palafrén de mi escudero." "Los quatro libros de Amadis de Gaula".[24]

1586. "... vieron ligado un palafrén, y junto a el sentada la donzella que venían a buscar...".[25]

1678.[26]

Referències

? «GDLC - palafrè». [Consulta: 1r juny 2021].

? Anar a :2,0 2,1 «Optimot. Consultes lingüístiques - Llengua catalana». [Consulta: 1r juny 2021].

? «Diccionari Català-Valencià-BalearB». [Consulta: 1r juny 2021].

? ASALE, RAE-; RAE. «palafrén | Diccionario de la lengua española» (en castellà). [Consulta: 1r juny 2021].

? Définitions lexicographiques i étymologiques de « palefroi » du Trésor de la Langue Française Informatisé, al web del Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales (consulté le 14 janvier 2017).

? Anar a :6,0 6,1 Définitions lexicographiques i étymologiques de « palefroi » du Trésor de la Langue Française Informatisé, al web del Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales (consulté le 14 janvier 2017).

? Johan I D'Arago. Institut d'Estudis Catalans, p. 317–. GGKEY:8CXSF5T5A0D.

? Bruce, Alistair, *Keepers of the Kingdom* (Cassell, 2002), ISBN 0-304-36201-8

? Léon Gautier. *La chanson de Roland: texte critique accompagné d'une traduction nouvelle*. Mame, 1872, p. 404–.

? A. E. Carlberg. *Étude sur l'usage syntaxique dans la chanson de Roland*: Thèse. 1e pt, 1874, p. 32–.

? Joglars, no.t desconortz. Viquitexts.

? Gedichte. *Gedichte der Troubadours*, in provenzalischer Sprache, nach den HS. herausg. von C.A.F. Mahn, 1856, p. 2–.

? Eugenio de Ochoa y Ronna. *Coleccion de poesias castellanas anteriores al siglo XV*. Baudry, 1842, p. 47–.

? Tomás Antonio Sánchez. *Poema del Cid*: Edición réplica. Ediciones Taranco, 27 gener 2014, p. 76–. ISBN 978-84-942246-0-7.

? Hugo von Feilitzen. *Les enfances Vivien, chanson de geste*. Librairie de l'Université, 1895, p. 64–.

? DCVB-Rossí

? Armand Marie Leroi. The Lagoon: How Aristotle Invented Science. Bloomsbury Publishing, 28 agost 2014, p. 384—. ISBN 978-1-4088-3621-7.

? Albert le Grand. Albertus Magnus, Opera, edid. petrus Jammy.... Prost, 1651, p. 587—.

? Diplomatar del Masdeu. Edició i estudi a cura de Rodrique Tréton.

? «dal Libro» (en italià). Treccani. [Consulta: 8 gener 2021].

? Piero Cudini. Poesia italiana. Il Duecento. Lampi di stampa, 1 gener 1999, p. 151—. ISBN 978-88-488-0044-0.

? Francisque Michel. Du passé et de l'avenir des Haras: Recherches sur le commerce, les dénominations et la production des chevaux, principalement en France, avant 1789. Michel Lévy Frères, 1861, p. 40—.

? Publications of the Surtees Society. Surtees Society, 1841, p. 265—.

? Los quatro libros de Amadis de Gaula, 1533, p. 1—.

? Libro segundo de espejo de cavallerias, 1586, p. 48—.

? Gilles-André de La Roque (Sieur de la Lontière.). Traité de la noblesse Chez Estienne Michallet, 1678, p. 276—.

Vegeu també

Destrer
Tecnologia medieval
Cavall
Ambladura

Tanca

Cavalls, èquids i temes hípics

Ciència hípica

Conducta del cavall · Cura dels cavalls · Equitació · Pelatge dels cavalls · Locomoció dels cavalls

Esports eqüestres

Apene · Doma clàssica · Doma menorquina · Circ Màxim · Circ romà · Cursa de cavalls · Cursa de carros · Cursa de trotadors · Hípica als Jocs Olímpics · Hipòdrom · Kalpe · Jocs circenses · Keles · Escola Espanyola de Viena · Salt a cavall · Sínoris · Polo · Bàsquet a cavall · Rodeo · Pato · Tir i arrossegament · Picaria

Vehicles tirats
per cavalls

Carpentum · Carruca · Carro · Carro de guerra · Carro triomfal · Carruatge · Cisium · Covinus · Currus · Esseda ·

[Harmamaxa](#) · [Pilentum](#) · [Quadriga](#) · [Reda](#) ·

Arts i oficis
l·ligats als cavalls

[Rambler](#) · [Catafracta](#) · [Auriga](#) · [Baster](#) · [Frener](#) · [Hetairoi](#) · [Pony Express](#) · [Cavalleria](#) · [dragons](#) · [Picador de cavalls](#)

Arreus

[Arreus de tir](#) · [Brida](#) · [Cingla](#) · [Collera](#) · [Esperó](#) · [Estreps](#) · [Pitral](#) · [Regna](#) · [Sella](#) · [Ferradura](#)

Races de cavalls,
tipus de cavalls
i altres èquids

Cavalls

[Raça de cavall](#) · [Cavall salvatge](#) · [Cavall feral](#) · [Cavall vaquer](#) · [Cavall amblador](#) · [Cavall de tir](#) · [Cavall d'esport](#) · [mustang](#) · [poni](#)

Altres èquids

[Ase](#) · [Hemió](#) · [Kiang](#) · [Zebra](#)

Híbrids

[Mul](#) · [Zebroide](#)

[Tres Tombs](#) · [Museu del Traginer](#) · [Llista de cavalls famosos](#) · [Cavall de guerra](#) · [Destrer](#) · [Palafre](#) ·